

ismerik? Nem volt ismeretlen e név Magyarországon egy kis zugában sem. A tudakozódók borongó arccal keresik fel az „Egyetem tért”, hol az „öreg ur” lakott. Néptömeg hullámszerűen lakás körül. Izgatottan várnak egy-egy remény-sugárt — de az nem jön. Állapota súlyosbodik.

Az utolsó nap.

Reggel 10 órakor Deák palatáblát kért, melyre mindig felírta kívánságait, a mióta a nyelv megtagadta a szolgálatot. Széll Kálmán nyújtotta át a „nagy” betegnek. Irni akart, de az ujjak merevsége megtagadta a szolgálatot. A szobában levők megrendülve nézték Deák erőlködését.

A hír hatása a házban.

Tizenegy órakor képviselőházi ülés volt. Rossz hírek jöttek.

Széll távozott a házból

Tiszta Kálmán feláll és hivatkozással arra, hogy a pénzügyminiszternek (Széll Kálmán) igen nagy fontosságú magánügyben el „kelle” hagyni a házat, az ülések egy órára való felfüggesztését indítványozta.

Egy pillanat alatt mindenki agyában az a gondolat fogamzott meg: Deák Ferencz haladoklik.

Majd minisztertanács volt a szomorú eset ügyében.

A ház ülése egy órakor újból megnyílt, de rögtön bezárták az ülést: A pénzügyminiszter még nincs jelen.

Utolsó órák.

Két órakor! Deák levest evett. Érverés erősült.

Három órakor: Deák öntudatnál van.

Négy órakor: Udvari fogat érkezett egy udvarhölgygyel. A királyasszony palota hölgye, Ó felsége nevében tudakozódik a beteg állapotáról. Másfél óráig maradt a házban, azután háza ment a hírrel a felségés asszonyhoz, hogy a beteg könnyebbülést érez.

Öt óra: Változatlan.

Hat óra: A beteg alszik.

Hét óra: Orvosi jelentés.

„Az életveszélyes elgyengülesi roham, mely reggel beállott, enyhült ugyan: a nagy beteg állapota azonban mindig aggasztó. Budapest, jan. 28. 1876. Dr Kovács Sebestyen Endre. Estve 7 órakor.

Nyolc órától — tizenegyig a beteg állapota változatlan súlyos. A körülállók nem hittek, hogy

az utolsó percek

oly közel vannak. Háromnegyed tizenegykor szívgöröcsöt kapott Deák s rövid 4 perc múlva meghalt.

A ravatalon.

Az Akadémia csarnokában helyezték a ravatalra. A ravatalon a koporsó minden ékitményétől megfosztva állott. Csak egy pár koszorú díszített Deák Ferencz feje felett, a király és királyné koszorúja. A koporsó lábánál a 13 koszorú közt ott volt vármegyénké is.

A szertartás

Tizenegy óra felé megkezdődött a szertartás. Ott megjelentek a király és királyné képviselői, József főherceg és néje, a birodalmi tanács küldöttsége stb. A szertartást Simor hercegprimás celebrálta fényes papi segídlettel. „Requiem aeternam donā ei Domine” megbható gyászdal vezette be a szertartást. Ghyczy Kálmán képviselőházi elnök szép beszédben búcsúztatta a halottat.

Az Akadémia előtt.

Míg a szertartás folyt, azalatt már érdekes képet nyújtott az Akadémia előtti tér. Ember ember hátán. A küldöttségek nagy tömegben állnak ott. Legimpozánssabb a tiszték csoportja. Nincs az a fegyvernem, mely ott nem lett volna képviselve. Igazán festői kép. — A rendezők, országgyűlési képviselők. Jelvényük felér szegélyes fekete szállag D. F. fehér himzésű jellel.

Sok nézője van a királyi várnak. A felső erkélyről gyászszólong: Mintha egy szó, egy sóhajtás susogna onnan a magasból a temető nemzethez: *Lelekem ott sir veletek, én itt gyászolok.* A tekintetek mintha azt fele-

lnek: *„Áldjon meg az Isten! mind a két kezével.”* Harangok zúgnak, az emberek sírnak. Belülről kihangzik a circumdedepunt me... és a menét megindul....

A gyászmenet.

Elül a küldöttségek tizezei. A gyászkoszt hat fekete ló húzza. Elül feketébe öltözött hmszár ezüst himzetű fekete cafrangos nyeregben, fekete s fehér szerszamos fekete lovon.

Hideg volt. Fázott a természet, de fázott a szív is. Zuzmara a fákon, köd a levegőn, gyász — a lelkekben.

A hatalmas menet három óra múlva ért a kerepesi temetőbe.

Felhangzott a „Requiescat in pace” is és a közönség meghatottan távozott.

Deák Ferenc életéből.

— Mutatvány Kónyi Nánó könyvéből. —

Deák Ferenc találkozás a Felsővel a közigazgatás csata után.

„1866. július 17-én — így beszélt Szegedy György e gyűjtemény szerkesztőjének — reggel valamivel tíz óra előtt hivatalomba, a magyar kancelláriába mentem, s itt már a kapustól hallottam, hogy a kancellár türelmetlenül várakozik reám. Ime egy levél — így szólott hozzám Mailáth György nagybátyám — Deák Ferenczhez azonnal a vasúthoz hajtsz, és személyesen elviszed neki Pusztaszőlőre. Még csak annyi időm sem volt, hogy előbb lakásomra menjek s azért a pályaházotó atyámnak Acására táviratot küldtem, hozzon ki a vasúthoz számomra ruhaneműeket. Ó tőle tudtam meg, ami iránt Bécsben nem adhattak fölvilágosítást, hogy legjobban cselekszem, ha Zalaegerszegen elhagyom a vasutat és fogadok kocsit Szent-Lászlóra. Estve kilenc óra felé értem ide. Deák Ferencz a levél elolvastása közben elkomorodott: azt kívánják tőle — így szólott környezetéhez, — hogy menjen föl Bécsbe Ó Felsőéhez; legjobbj lesz — tette hozzá — ha már holnap indul. Kérdésekre, parancsoljára, hogy velem menjek, azt felelte: én Szt.-Mihályon fogok vasútra szállani, te pedig öcsém holnap korán reggel térj vissza Zalaegerszegrre, ülj ott ugyanabba a kocsiába, a hol én leszek, de ha még más valaki is volna benne, találkozásunkat véletlennek kell feltüntetned. A vasuti kocsiában kivüle egy ügyes-bajos nő volt, a kit ő vizsgálatni igyekezett. Bécsújhelyen fogta kis kezibőröndjét és ki akart szállani. Megjegyzésekre, hogy a kocsit, ahol ülünk, a gyorsvonathoz kapcsolják, azt felelte: ő a közönséges vonattal megy tovább, és Meidlingban fog meghálni, hogy hol, azt távirati uton, még pedig ezen név alatt Dr. Ferencz fogja velem tudatni: és hassak nagybátyámra hogy Ó Felsőe lehetőleg korán reggel fogadja, mert szeretne mentől előbb hazamenni. Mjútán nagybátyámnak elmondtam a történetet, fölszóllított, menjek azonnal Meidlingba és vigyem hírül Deák Ferencznek, hogy Ó Felsőe másnap korán reggel fogadja. Lakásomra értem, ott találtam a következőt, általam a mai napig megőrzött táviratot:

Meidling, július 18-án, d. n. 6.35.

Szegedy György urnak, Bécs. Augustiner gasse 12. sz. 17. ajtó.

Itt lakom a „Hase” vendégfogadóban. I emeleten 2. szám alatt.

Doctor Ferenc.

Meidlingban kérdésekre, nem jött-e a délutáni vonattal ilyen és ilyen külsejű ur, a korcsmáros azt felelte: Szegény jó öreg ur súlyos gondjai vannak; nem tudja, hogy a katonaságnál lévő fia éle még, azt keresi: nagyon el van fáradva, s már lenyugodott, s ő — a korcsmáros — nem engedheti meg, hogy zavarják. Magamra vettem ezért a felelősséget, kopogtam szobája ajtaján, azt kiáltottam be német nyelven: mai utitársa óhajt önnel beszélni, s erre Deák Ferencz leszállott ágyáról s kinyitotta az ajtót. A következő

nap reggelén egyfogatu bérkocsiba ült, a bakon elhelyezte kis bőröndjét és úgy ment a Burgba.

Mailáth György volt kancellár hagyatékában megvan a levél, amelyet neki Deák Ferenc Szegedy Györggyel küldött. Így szól:

Pusztaszőlő, 1866. július 17. este.

Tisztelt barátom!

Minden lehető demonstratio elkerülésére legjobbnak tartom, ha én holnap éjjelre, azaz 18-dikára Meidlingba megyek. Te engem oda pár sorral értesítesz, hogy Ó Felsőe mely órára parancsolja megjelenésemet, s én azon órára egyenesen hozzád megyek, s midőn Ó Felsőe elbocsájt, ismét visszaindulhatok, mert éppen most annyi izgatottság közepette, nem óhajtok Bécsben senkivel mással találkozni.

Isten veled

Tisztelő barátod

Deák Ferenc.

A beszélgetés Ó Felsőe és Deák Ferenc között háromnegyed óráig tartott. Ó felségének a monarchia nehéz körülményei közepett — miként e gyűjtemény szerkesztője Mailáth Györgytől tudja — igen jól esett, hogy Deák Ferenc a véz perceiben éppen úgy nyilatkozik, mint nyilatkozott a béke idején — különösen megőrfült azon kijelentésének, hogy hite szerint a magyar nemzet Köningraetz után is csak azt követeli, és semmivel sem többet, mint amit követelt Köningraetz előtt. A rendszer változását Deák Ferenc a békének a poroszokkal való megkötése előtt nem tartotta opportunusnak; de szükségességnek mondotta, hogy a békekötés után azonnal megindíttassék. Ó Felsőe főhívására, kész-e akkor kormányt alakítani, Deák Ferenc határozottan nyilatkozta, hogy erre semmi köztött nem vállalkozik, valamint hogy a kormányba sem lépne be. Azt a kormányt azonban, amely az ő eszméinek megvalósításán igyekszik, pártolná. Andrassy Gyula grófot jelölte meg, mint oly férfit, aki kormány alakítására alkalmas.

Ó Felsőétől Deák Ferenc kocsiján a magyar kancelláriába ment, ahol Mailáth György kancellárral és Belcredi osztrák államminiszterrel találkozott.

Még aznap visszatért Pusztaszőlőre. Miként Andrassy Gyula gróf a gyűjtemény szerkesztőjének beszélt, őt Ó Felsőe július 18-án Sennyey Pál báró tárnokmester útján Bécsbe hívatta. A gróf Deák Ferenc Bécsben időzéséről nem tudott semmit Ó Felsőe Andrassyval szemben konstataálta hogy a magyar ügyben követendő politika minden lényeges pontjára nézve Deák Ferenc és a gróf teljesen megegyezőleg nyilatkoztak.

Deák mint diák.

Irtta: HALIS ISTVAN.

Deák Ferencet, (vagy ahogyan a rokonok hívták: a *Penczi* gyereket), az ósrégi *Tárnok* faluból 1813. év őszén Kanizsára hozták iskolába, minthogy akkoriban e helyütt volt a leginkább látogatott gymnasium *Szala* vármegyében.

(Mert vármegyénknek neve nem Zala, hanem *Szala* volt kilencszáz évszédetig. Csupán a 19-ik században kezdték csufolgatni Zala néven, Bizonynyára valami *slavák* kezdte ezen a néven emlegetni. Ugyanis a Zala *ó-szláv* szó, míg ellenben a Szala egyike azoknak az *ősi-magyar* szavaknak, melyet a régi hazából hoztak elődeink.)

És ezt a szláv nevet lassan-lassan elfogadtuk mi magyarok! Csupán a paraszt ragaszkodik az űk-apáktól maradt régi névhez. Ó még Szalabérbe jár, Szalapatiban hallgatja a misét és a Szala vízében halászgat.

Ha a mai nemzedék olyan nevelésesnek nem tartaná az ilyen dolgot, hát kérvényezné a vármegye igazi nevének visszaállítását!

— Deák Ferkót a gondos rokonság a pártistákhoz adta — kosztba.

Tanuló korában csöppet sem volt olyan komoly, milyennek a magyar írók és művészek föltüntetni szokták. Éppen olyan volt, mint a többi vidám diák gyerek, kik között a tanuláson kívül abban tűnt ki, hogy mindig neki sikerült leghamarabb elszagatni a ruháját.

Nadrágja például csupán egy napig szokott megmaradni jó állapotban. Örökösen barangolt, s különös előszeretettel mászott olyan fákra, melyekre fölmenne — kunszt. Az ilyen kedvtöltségek pedig folytonosság-hiányt szoktak okozni a ruhájában.

Ha pedig a sors úgy hozta magával, hogy a kicsapott kertek környékén verekedni kellett, (ami abban az időben a diák-sport egyik fajtáját képezte), hát ettől se fiúktól a Ferkó gyerekek. Verekedett becsülettel.

Magától értetődik, hogy a többi diákok igen szerették a használható fiút, annál is inkább, mert végtelenségig jó pajtásnak bizonyított minden alkalommal. Jóban, rosszban egyaránt kitartott.

Azt szerették azonban a tanuló társak legjobban Ferkóban, hogy sohasem tanult. Legalább sohasem látta tanulni.

Eme jó tulajdonságai mellett Ferkóban az is megvolt, hogy az iskolai órák alatt soha se volt nyugton: keze-lába folytonosan mozgott.

És mégis minden alkalommal jól felelt. Csak a Ferkó gyerek nagy feje és a jó Isten tudhatja, mikép volt ez lehetséges! Négy esztendői kanizsai diákoskodása alatt mindig első-eminens volt.

Iskola társai néha napján „kipróbálták” Ferkót. Fölolvastak előtte egy-egy lapot a latin-nyelvű leckeiből s rászólták: „No Ferkó, mondd el!” Ferkó pedig szóról-szóra elmondotta hiba nélkül ugyanazt.

Akadtt azonban a Ferkó gyerekeknek másféle „esete” is.

Kedves pajtásával Babochay Jancsival, (ki utóbb Kanizsán városbíró lett) egykor bemászott Ferkó a Bécsiné gyümölcsös kertjébe alma elsajátítás élvezete céljából.

(Bécsiné kertje helyén most lakóházak állanak a Berdin-saroktól a Keömvies házig.)

A kertet a gymnasium keleti oldalán levő házi kápolnától csupán egy kis utca választotta el, melyben akkora sár uralkodott ember emlékezet óta, hogy fenekeltensége miatt még Kanizsán is nevezetesség volt.

Bécsinének mint élemedett korban levő asszonyságnak a hagyomány szerint egy hosszú foga volt, mely eltagadhatlan bizonyítéka levén boszorkány mivoltának, — nem csoda, ha tőle mindenki retgett. Az a pokolbeli hatalom, melylyel Bécsiné a köztudomás szerint rendelkezett, lángpallos gyanánt örködött a gyümölcsös felett.

Ferkó és Jancsi javában szedegettek a szépen megtermett őszi almákat azzal az édes izgalommal, hogy az ördög atyafiát károsítják. Egyszerre éles hang süvített végig a kerten: „Ki van a fán?”

— „A Bécsiné! Juj, hátraköti a sarkunkat!” kiáltotta Ferkó megrémülve.

A cimborák egy szempillantás alatt lecsusztak a fáról és — — uszgye kifelé!

Először Ferkó érte el a kerítést. Megragadta a palánkot, és egy fölséges lendítéssel keresztül vetette magát az utcára — a megmérhetlen sárba. Utánna Jancsi röpült át ugyanolyan szerencsésen.

Arról ne beszéljünk, hogy a gyerekek ruhájában minő lényeges változások történtek a fáról lecsuszás és a menekülés közben.

Elég az ahhoz, hogy az erdeményvel mindkét gyerek meg volt elégedve, annál is inkább, mert nem éreztek semmiféle boszorkány-rontást, sőt sikerült Csabi direktor előtt is eltitkolni valami ravasz fondorlattal az öltözetben történt károsodást.

Ezt az eseményt nem felejtette el Ferkó gyerek akkor sem, mikor már régen a „haza bölcsé” volt.

Ahányszor összetalálkozott Babochay Jancsival, mindig megemlékezett róla, s borzadva mondogatta: „Mi lett volna, ha Bécsiné hátraköti sarkunkat?”

Legutóljára egy ünnepélyes fogadtatás alkalmával említette, mikor Deákhoz Kanizsáról egy deputációt vezetett 1872-ben Babochay János.

A küldöttség szónoka Babochay volt, ki Deák előtt magát meghajtván, imígy kezdette beszédét: „Szeretve tisztelt nagy hazánkfia! Méltóságos Uram!”

Csakhogy tovább nem beszélhetett, Az öreg Deák sohase szerette a címezgetést, (hála Isten, azóta Magyarország nagyot, haladt ezen az egy téren) s azért összevonta bozontos szemöldökét és közbevágott: „Megbolondultál Jancsi? Hátra kötöm ám a sarkadat!”

Eredeti Deák Ferenc-históriák.

Írta: Maros Bódog.

Két nagy embere van a fényes alakokban bővelkedő magyar multnak, kikerül a tudományos historián kívül szájbéli hagyomány útján egy saját külön történelem képződött az idők folyamán: *Mátyás király és Deák Ferenc*. Ami bennök nagy emberi vonás volt, azt a rideg írás csak érinti, de ki nem aknázza. Mert miből állanak ezek a nagy vonások? Apró epizódokból, adomákból rakódnak össze, valamint hogy az évszázadok is végtére csak apró pillanatok tömegéből állanak. Mi mai nemzedék csak a századéveket látjuk, ha a történelem során visszatekintünk, úgy szólván — al fresco-képekben szemléljük a multakat. Valamint a művészetek igazi élvezői nagy örömeiket lelik abban, ha a kiváló műremekek alkotóinak apró tanulmányait és vázlatait szemlélhetik, épügy a nagy férfiak csodálói nagyon vonzódnak a kiváló alakok apró jellemvonásai iránt. — Deák Ferenc legendaköre egész kötetekre megy immár, s ha csak tizedrésze igaz annak, amit róla regélnek, már az is fényesen bizonyítaná, hogy ebben a „vates”-ben — bár csak köznemesi sorban állott — több volt a *nobilitas*, mint egy egész családfára való arisztokrata-nemzetségen.

... Egy öreg urtól, ki maga is átélte az egész Deák-korszakot, hallottam a következő történeteket, és olyanformán adom a közönség elébe, mint a titkon őrzött jó bort szokás: „tessék megbecsülni, mert hamisítatlanul valódi, megérezhető rajta az anyaföld zamatja, mely az évek folyamán nemes aromává fejlődött.”

Deák — mint hozomány-szerző. A történelmi nevezetességű Angol királynő: szálló tőszomszédságában az öreg úr idejében volt egy trafik, a melyben a „kabanászokon” kívül még más-kellemes dolgokat is lehetett találni. A dohányárusnő ugyanis nagyon szemrevaló zsidóleány vala, kinek beszédes szeme, ügyes társalgása — no meg aztán egész csinos kis személye — gyakran odavonzották a haza bölcsét egy kis tereferére.

(Megjegyzendő, hogy akisasszony szegrelvégről Kanizsával volt rokonságban, egyik nagybátyjának itt volt üzlete az uradalmi épületben.)

A kisasszony persze nagyon megbecsülte illusztris vendégét és kiválogatta számára a kabánoszok legjavát, neki tartogatta legbájosabb mosolyait, melyeken az öreg — tisztesség ne essék — szeretett felmelegedni, és bizony nagyon kedvelte a trafiküdünt, — újra mondjuk, hogy kedvelte, nem pedig profánul szerette. *Kedvelni* lehet az embernek bárkit a tisztesség legszűkebb határai között is.

Családi ügyei iránt is érdeklődött Deák, s a kisasszony egyszer leemelte szívéből azt a nagy terhet, mely régóta nyomta, elmesélvén atyai barátjának, hogy már jó ideje férjhez mehetne, mert nagyon összeretett valakivel, ámde nincs még együtt a kellő hozomány, s tudja Isten meddig kell még várnia, amíg összeboronálhatja a pénzt.

— Hát aztán mennyi lenné az a hozomány, kérde Deák.

— Négyezer forint kellene hozzá.
— Négyezer, — hm! Elég lesz ennyi?
— Elég bizony, csak már együtt volna!
— Hát a staférungot, azt honnan szerzed?
— Valamicske már megvan belőle, ami még kell, arra tellenék a négyezer pengőből.
Deáknak megmozdult valami a jó szíve táján; boldoggá tehetné ő ezt a hajadont, ha nem is a maga szűk pénzéből, de hiszen ott van a tekintély, neki csak egy szava kell, hogy meglegyen a pénz.

Elkért ott a trafikban egy nagy árkus papíros, megvonaloza rovatokra, s a legfelsőbe odairta a maga neve mellé, hogy *50 forint*.

— Meglesz lányom a 4000 pengő három nap alatt, majd meglátod!

Ezzel elsieltet s három napig még tájékkára se ment a trafiknak.

Negyednapra újra megjelent Deák bátyánk a kisasszony boltjában; kihuzta belső zsebéből a fertirt papirosárkust és a leány elé tette:

— No itt van a négyezer pengő; elküldhetsz az országházába az urakhoz a pénzüért. Itt áll rajta a fél képviselőház, még az ellenzék is szívesen adott rája.

A trafiknosó végtelen megindulásában Deák kezét könyvek között csókolta meg.

— Most még csak a staférunghányzik, — mond Deák — de gondoskodom arról is.

Másnap a haza bölcsé egy öreg kanonokkal karonfogva lépett be a trafikba:

— Ez az úr átad majd neked ezer pengőt staférungra, — mond a leánynak.

A főméltóságos egyházatyai már előre preparálta volt Deák, hogy mi vár rá, de ezer pengőről nem szólt, valamint arról sem, hogy zsidóleánynak van szánya a kelengyepénz.

Egy kicsit meghökkent a kanonok, de hamarosan határozott magában. (Bizonyára segített ebben az a két bogárszem is.)

— Rendelje hát meg a staférungot a legelső boltban, ahogy csak a szíve kívánja; én fizetem, még ha ezer pengőnél többbe kerül is. —

Félév multán már nem a szép zsidóleány mérte ki a haza bölcsének a kabánoszt abban a trafikban...

Egy közbeszólás. Hej mit nem adnának manapság hazánk apró bölcséi ott a parlamentben azért, ha olyan könnyen végezhetnének a közjogi kérdésekkel, mint annak idején Deák Ferenc tette a hatvanhetes országgyűlési szesszió egyik legnevezetesebb gyűlésén!

Nagyban járta a magyar világ s nemzeties ruhát öltött mindenki, a falusi jegyzőtől egész a miniszterig; csak gróf Andrássy Gyula mert új divatot kezdeni, midőn az országgyűlésen párisias öltözékben jelent meg: sötét bársony kabátban, hozzá fehér nyári nadrággal és mellényvel. Az ő érdekes alakja kirírt a „tekintetes urak” kényelmes viselete közül, s amint Napoleon azt mondta, hogy bárhol is ül ő az asztalnál, az ő helyénél van az asztal feje, úgy Andrássy is azt vélhette, hogy bárhol is ül a legelső magyar abban a gyűlésteremben.

Ezt a véleményt hamarosan ki is nyilatkoztatta azon történelmi nevezetességű gyűlésen, melynek legérdekesebb epizódját az említett öreg úr szem- és fültanúsága szerint meséltem el.

... Azon vitatkozott a frissen sült tisztelt ház, hogy vajjon ki tegye a király fejére a koronát a közelebb megtartandó koronázáskor? Ősi szokás szerint a hercegprimásé, meg az ország nádoré lett volna a fellevés jussa, ámde a nádori méltóság betöltetlen maradt, s a képviselőház, mondom, nagyban vitatkozott afölött, hogy kit illet meg rebus sic stantibus a koronázás méltósága?

Javában folyt a beszédek és javaslatok sora, midőn kinyílt a jobboldali folyosó egyik ajtaja és belépett a gyűlésterembe Deák Ferenc. Világos vászonból való nyári ruhát viselt, mégis nagyokat fújt a melegtől, és árnýekadó rengeteg fehér kalapját majd hogy el nem felejtette fejeéről levenni. — Egyenesen